

22.11.2006

Dnrot 2431 ja 2539/4/05

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

ESITUTKINNAN KESKEYTTÄMINEN

1
KANTELOT

2431/4/05

A:n kuolinpesän osakkaat pyysivät asianajaja B:n 22.8.2005 laatimassa kirjeessä oikeusasiamiestä tutkimaan Vantaan esitutkintaviranomaisten menettelyn asianmukaisuuden.

Kantelussa arvosteltiin sitä, että pesän osakkaiden tekemää rikosilmoitusta ei tutkittu. Lisäksi kantelijat pyysivät, että oikeusasiamies määrää asianajaja B:n huhtikuussa 2004 heidän puolestaan tekemän rikosilmoituksen esitutkinnan siirrettäväksi toiseen poliisiyksikköön, jotta epäillyt rikokset eivät vanhene.

2539/4/05

Kyseisen kuolinpesän pesänselvittäjäksi ja pesänjakajaksi määrätty asianajaja C viittasi 30.8.2005 päivätyssä kirjeessään asianajaja B:n kanteluun todeten yhtyvänsä siinä esitettyyn. C katsoi, ettei hän voi saattaa kuolinpesää jakokuntoon ennen kuin pesään liittyvä rikosasia on lainvoimaisesti ratkaistu. Hän vaati selvitystä siitä, miksi heinäkuussa 2002 tehdyn ilmoituksen johdosta ei aloitettu esitutkintaa ja pyysi, että esitutkinta siirretään pois Vantaan poliisilta ja kihlakunnansyyttäjältä.

3
RATKAISU

3.1 Tapahtumatietoja

D myi 11.7.2002 A:n omistaman asunto-osakkeen 65.000 eurolla valtakirjan nojalla. A kuoli 17.7.2002.

Jo 5.7.2002 E oli pyytänyt Vantaan poliisia tutkimaan, ettei A:n asunnon osakekirjoja käytetä väärin. Tutkinnanjohtaja F katsoi 28.7.2002 tekemässään päätöksessä, ettei asiassa ollut syytä epäillä rikosta todeten muun muassa, että *"kysymyksessä on lähinnä sisarusten välinen riita asunnon myynnistä"* ja että *"myynnistä saadut rahat ovat kuolinpesän hallussa"*.

E ja G pyysivät 15.8.2002 poliisia tutkimaan, oliko D:n aviomies syyllistynyt rikokseen tyhjentäessään luvatta A:n asunnon. Lisäksi he pyysivät tutkimaan, miksi asunnon kauppahintaa ei ole tilitetty perikunnan tilille (asia X).

E:tä kuulusteltiin asianomistajana tammikuussa 2003.

Vantaan kihlakunnansyyttäjä ilmoitti asianajaja C:lle 10.2.2003 päivätyssä kirjeessä mm. seuraavaa. *"Keskusteltuani asian tutkinnasta tutkinnanjohtaja H:n kanssa olen pyytänyt asian rikostutkinnan keskeyttämistä toistaiseksi siihen asti kunnes perinnönjako siihen liittyvine riitakysymyksineen tulee lainvoimaisesti ratkaistuksi tai asiassa muutoin ilmenee aiheutta jatkaa tutkintaa ennen perinnönjaon lainvoimaisuutta."*

C kanteli kihlakunnansyyttäjän menettelystä Valtakunnansyyttäjänvirastoon ja pyysi, että asia siirretään tutkittavaksi toiseen poliisiyksikköön. Tämän kantelun johdosta 29.7.2003 annetussa päätöksessä todetaan, ettei asia antanut aiheutta toimenpiteisiin.

Asianajaja B teki edustamiensa kantelijoiden puolesta 13.4.2004 rikosilmoituksen, jossa katsotaan olevan syytä epäillä, että D ja tämän aviomies ovat syyllistyneet kavallukseen, kun he ovat omavaltaisesti käyttäneet osan 65.000 euron kauppahinnasta ja vasta 26.11.2002 tallettaneet vain osan siitä eli 45.000,60 euroa kuolinpesän lukuun avatulle tilille. Lisäksi poliisia pyydettiin tutkimaan, onko kysymys väärennyksestä sen 4.7.2002 päivätyyn asiakirjan osalta, jonka tekstissä todetaan, että A lahjoittaa D:lle ja neljälle muulle henkilölle kullekin 3.400 euroa (asia Y).

Tutkinnanjohtaja H päätti 6.9.2004 asian X tutkinnan merkinnällä, että asiasta on laadittu uusi ilmoitus (eli B:n tutkintapyynnön johdosta kirjattu Y), jonka yhteydessä asia tutkitaan.

Esitutkinta asiassa eteni siten, että elokuussa 2004 toimitettiin muutamia kuulusteluja. Kihlakunnansyyttäjä ilmoitti 9.9.2004 päivätyllä kirjeellä asianajaja C:lle muun muassa seuraavaa. *"Asiaan ei ole tullut mitään sellaista uutta lisäselvitystä, jonka perustella rikosasiaa tulisi tässä vaiheessa arvioida toisin kuin aiemmassa päätöksessä. Siten olen tutkinnanjohtaja H:n kanssa käymäni keskustelun jälkeen päätenyt siihen, että esitutkinta keskeytetään siihen asti kunnes perinnönjako siihen liittyvine riitakysymyksineen tulee lainvoimaisesti ratkaistuksi tai asiassa muutoin ilmenee aiheutta jatkaa tutkintaa ennen perinnönjaon lainvoimaisuutta."*

Edelleen kihlakunnansyyttäjä ilmoitti 8.3.2005 päivätyllä kirjeellä asianajaja C:lle muun muassa seuraavaa. *"Keskusteltuani asiasta uudelleen tutkinnanjohtaja H:n kanssa en näe mitään syytä poiketa aiemmasta esitutkinnan keskeyttämistä koskevasta päätöksestä."*

Kihlakunnansyyttäjä ilmoitti 2.10.2006, että kuolinpesän pesänselvittäjä on vaihdettu ja pesänselvitys on valmistunut. Kihlakunnansyyttäjän käsityksen mukaan pesän osakkaat ovat sitoutuneet olemaan moittimatta pesänselvitystä ja siten tältä osin ei hänen mukaansa enää ole estettä asian esitutinnan jatkamiselle. Hän ilmoitti 8.11.2006, että hän on keskustellut esitutinnasta tutkinnanjohtajan kanssa ja asia on piakkoin siirtymässä syyteharkintaan.

3.2 Kannanotto

3.2.1 Rikoskomisario F:n päätös

Esitutkintalain 2 §:n mukaan esitutkinta on toimitettava, kun on syytä epäillä rikosta. Toisaalta, jos jostain tapahtumasta saatavissa olevien tietojen perusteella ei ole syytä epäillä rikosta, ei esitutkintaa saa toimittaa. Syytä epäillä -kynnystä on lain esitöissä (HE 14/1985 s. 16) kuvattu siten, että rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen. Lain käyttämä sanamuoto jättää esitutinnan toimittamisesta päättävälle viranomaiselle jossain määrin harkintavaltaa. Pelkkä poliisille tehty rikosilmoitus tai tutkintapyyntö ei siten automaattisesti johda esitutkintaan.

Totean, että E:n tutkintapyyntö on tehty jo ennen A:n asunnon myymistä. Tutkintapyyntöissä ei käytettävissäni olevan selvityksen mukaan ole ollut kysymys kauppahinnan tilittämättä jättämisestä – koko kauppaahan ei tuolloin ollut vielä tehty – vaan pikemminkin myyntivaltuutukseen (ja sen peruutukseen ja peruutuksen peruutukseen) liittyvistä kysymyksistä. A:n 4.7.2002 allekirjoittaman valtakirjan mukaan rikosilmoitus kavalluksesta koskee ”asunto-osakeyhtiön osakekirjaa, joka on ollut D:n aviomiehellä säilytettävänä ja se täytyisi nyt luovuttaa E:lle”.

Tilanne on hyvin pian rikosilmoituksen tekemisen jälkeen muuttunut. Ensinnäkin asunto on myyty ja A on kuollut. Selvitystä ei ole siitä, olivatko pesän osakkaat mahdollisesti yhteydessä poliisiin ennen Kiisken tekemää päätöstä.

Joka tapauksessa tutkinnanjohtaja F totesi päätöksessään, että ”*myynnistä saadut rahat ovat kuolinpesän hallussa*”. On epäselvää, mihin selvitykseen hän tämän toteamuksen perustaa. Käytettävissäni olevan selvityksen mukaan kauppahinta oli tuolloin D:n ja hänen aviomiehensä hallussa ja vasta marraskuussa 2002 osa siitä toimitettiin pesän lukuun avatulle tilille.

F on selvityksessä perustellut tehneensä päätöksensä nimenomaan siksi, että pesänselvitys oli tekemättä eikä pesän varoja näin ollen ollut vielä kateissa. Ratkaisun perustaminen yksin tähän seikkaan on mielestäni ongelmallista. Kavalluksen tunnusmerkistö on monimuotoinen ja voi toteutua monella tavalla, kuten rikoslain 28 luvun 4 §:n eri momenteista käy ilmi. Esimerkiksi varojen kavallus mainitun säännöksen 1 momentin merkityksessä poikkeaa 3 momentin tilitysvelvollisuuden täyttämättä jättämisestä siinä, että 1 momentissa tarkoitettut varat tulee pitää kirjanpidollisesti erillään haltijan omista varoista. Tällöin kavallus

voi täytyä jo ennen tilitysvelvollisuuden alkamista. Sen sijaan 3 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa tällaista erilläänpitovelvollisuutta ei ole. Erona 1 momentissa tarkoitettuun varojen kavallukseen on, että siinä kuvatut teot kohdistuvat toisen omistamiin varoihin, vaikka ne olisivatkin tekijän hallussa. Toisin sanoen 1 momentin rikos rikkoo toisen omistusoikeutta, kun taas 3 momentin mukainen kavallus rikkoo sitä velvoiteoikeudellista tilitysvelvollisuutta, joka syntyy varojen muuttuessa (sinänsä sallitun) liittämisen kautta tekijän omaisuudeksi (ks. HE 66/1998 s. 41 ja Lappi-Seppälä teoksessa Rikosoikeus s. 964–970).

Asiaa jälkikäteen arvioitaessa voidaan kuitenkin todeta, että asianajaja B:n edustamiensa kuolinpesän osakkaiden puolesta 13.4.2004 tekemän tutkintapyynnön mukaan asunnon kauppa ja kauppahinnan luovuttaminen D:lle on ollut A:n/kuolinpesän edun mukaista ja sellaisenaan kaikkien osapuolten hyväksyttävissä. Totean myös, että asuntokaupan pohjana olleen valtakirjan mukaan D on valtuutettu hoitamaan ”*pankissa asunnon myynnistä saatavan rahasumman tallettamiseen liittyvät toimenpiteet*”. Varallisuusoikeudellisista oikeustoimista annetun lain 21 §:n mukaan valtuutus pysyy voimassa valtuuttajan kuolemasta huolimatta, ellei erityisistä asianhaaroista johdu, että sen tulee olla rauennut. Tässä tapauksessa rahat ovat tulleet D:n ja hänen aviomiehensä haltuun ennen A:n kuolemaa.

Joka tapauksessa F:n päätös on niukka erityisesti siihen nähden, että kavallus voi toteutua useilla eri tavoilla ja osa sen tunnusmerkistötekijöistä on varsin tulkinnanvaraisia. Edellä kerrotulla tavalla jää myös osin epäselväksi, mihin selvitykseen hän on päätöksensä perustanut. Ottaen kuitenkin huomioon lain tutkinnanjohtajalle suoman harkintavallan ja myös sen, että kyseiset tapahtumat ovat edelleen esitutinnan kohteena, en katso olevan aiheutta lausua F:n menettelystä enempää. Oikeusasiamies ei voi määrätä, miten viranomaisen on ratkaistava sen käsiteltäväksi saatettu asia eikä muutoinkaan vaikuttaa jossakin viranomaisessa vireillä olevan asian ratkaisuun.

Kiinnitän kuitenkin F:n huomiota edellä esittämiini näkökohtiin.

3.2.1 Asioiden X ja Y esitutkinta ja sen keskeyttäminen

3.2.1.1 Oikeusohjeita

Esitutkintalain 6 §:n mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä.

Esitutinnan keskeyttämisen edellytyksistä ei ole säännöksiä.

Esitutkintalain 15 §:n 2 momentin mukaan poliisin on syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta taikka lisätutkimuksia sekä noudatettava syyttäjän esitutinnan tavoitteiden turvaamiseksi antamia määräyksiä.

3.2.2.2 Kannanotto

Kuka on päätöksentekijä?

Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella kihlakunnansyyttäjällä ja tutkinnanjohtaja H:lla on eri käsitys siitä, kuka itse asiassa on tehnyt esitutkinnan keskeyttämispäätöksen. H on puhelimitse 14.8.2006 kuultuna todennut, että keskeyttämispäätöksen teki kihlakunnansyyttäjä. Viimeksi mainittu puolestaan toteaa, ettei hän tehnyt päätöstä ja että hänen kirjeensä olivat lähinnä informaatiota tutkinnassa tehdyistä ratkaisuksista. Näiden ristiriitaisten käsitysten johdosta totean seuraavaa.

Syyttäjän keinot vaikuttaa esitutkinnan kulkuun on määritelty esitutkintalaissa. Syyttäjälle ei tuossa laissa tai muutoinkaan ole annettu toimivaltaa määrätä esitutkinnan keskeyttämisestä. Voin yhtyä apulaisvaltakunnansyyttäjän esittämään siitä, että tällaista toimivaltaa ei voida johtaa esitutkintalain 15 §:n 2 momentin mukaisesta poliisin velvollisuudesta noudattaa syyttäjän esitutkinnan tavoitteiden turvaamiseksi antamia määräyksiä. Esitutkinnan keskeyttämisestä voi siis päättää vain tutkinnanjohtaja. Sen sijaan mielestäni on selvää, että syyttäjä voi edellä mainitun säännöksen nojalla määrätä poliisin jatkamaan keskeytettyä esitutkintaa. Luonnollisesti myös tutkinnanjohtaja itse voi päättää esitutkinnan jatkamisesta.

Syyttäjä ei siis voi keskeyttää esitutkintaa, mutta toisaalta poliisi ei voi pitää esitutkintaa keskeytetynä vastoin syyttäjän tahtoa.

Selvennyksenä totean, että esitutkintalain 14 §:n 2 momentin mukaisissa esitutkinnoissa, joissa epäiltynä on poliisimies, voi tutkinnanjohtajana toimiva virallinen syyttäjä luonnollisesti keskeyttää esitutkinnan. Tällaisesta tapauksesta ei kuitenkaan nyt ole kysymys.

Näin ollen vain tutkinnanjohtaja H on voinut päättää esitutkinnan keskeyttämisestä. Kihlakunnansyyttäjän kirjeet lienee tulkittava informaatioksi keskeyttämispäätöksestä ja siitä, että hän on tuosta päätöksestä samaa mieltä (vaikkakaan hän ei sitä ole tehnyt) ja siitä, ettei hän esitutkintalain 15 §:n 2 momentin nojalla määrää esitutkintaa jatkettavaksi. Viimeksi mainitusta näkökulmasta esimerkiksi kihlakunnansyyttäjän kirje 8.3.2005 nähdäkseni ilmaisee hänen päätöksensä olla määräämättä esitutkintaa jatkettavaksi asianajaja C:n esitutkinnan jatkamispyyntöistä huolimatta.

Asiassa on tosiasiasa kaksi yhteen kietoutuvaa päätöstä: H:n päätös keskeyttää esitutkinta ja kihlakunnansyyttäjän päätös olla määräämättä esitutkintaa jatkettavaksi. Päätöksillä on kantelijoiden kannalta sama vaikutus: esitutkinta pysyi keskeytetynä. Asianosaisten kannalta sillä, kuka päätöksentekijä oli, ei liene juurikaan merkitystä, mutta periaatteellisesti kysymys on tietysti tärkeä. H vastaa esitutkinnan keskeyttämisestä, mutta vastuu tilanteesta on myös kihlakunnansyyttäjällä, koska hän ei olosuhteista tietoisena ja pyynnöistä huolimatta ole määrännyt esitutkintaa jatkettavaksi.

Tässä tapauksessa näyttää siltä, että yleisestikin tärkeä esitutkintayhteistyö on

ollut aktiivista ja sinänsä toiminut hyvin. Kuitenkin tutkinnanjohtaja H:lle (ja myös poliisipäällikölle) on syntynyt väärä kuva siitä, kuka keskeyttämispäätöksen teki ja yleisemminkin syyttäjän toimivallasta. Toteankin, että vaikka esitutkintayhteistyön syventäminen on tärkeää, on samalla pidettävä huolta siitä, ettei se johda toimivaltojen ja vastuiden rajojen hämärtymiseen.

Keskeyttämispäätöksen perusteltavuus

Esitutinnan keskeyttäminen tarkoittaa sitä, että asian aktiivinen tutkinta on keskeytetty, koska asian selvittäminen on sellaisessa tilassa, että aineisto jutun päättämiseksi tai saattamiseksi syyttäjän harkittavaksi on puutteellinen, eikä uutta todistusaineistoa ole odotettavissa (ks. tästä Helminen ym: Esitutkinta ja pakkokeinot s. 223). Tutkintaa voidaan mahdollisen rikoksen vanhentumisaikojen puitteissa jatkaa, jos aihetta siihen ilmenee. Päätös ei siis missään tapauksessa ole lopullinen.

Huolimatta siitä, että laissa ei ole tarkemmin määritelty esitutinnan keskeyttämisen edellytyksiä, on keskeyttämisen perustuttava hyväksyttäviin syihin.

Ensiksi totean, että esimerkiksi rikosepäilyyn liittyvä riita-asian oikeudenkäynti ei sellaisenaan vaikuta esitutkintaviranomaisen esitutkintalain mukaisiin velvollisuuksiin. Velvollisuus toimittaa esitutkinta ilman aiheutonta viivytystä säilyy myös tällaisessa tilanteessa. Esitutkintalain 6 §:n taustalla olevat tavoitteet ovat olemassa silloinkin, kun tutkittavaksi pyydetyistä menettelyistä on vireillä riitaoikeudenkäynti. Sama koskee nähdäkseni nyt käsillä olevan kaltaista tilannetta, jossa on ollut kysymys esitutinnan keskeyttämisestä perinnönjaon lainvoimaiseen ratkaisuun asti (näin kihlakunnansyyttäjä kirjeessään 9.9.2004).

Käsitykseni mukaan vireillä olevassa pesänselvityksessä ja perinnönjaossa voi tulla ilmi seikkoja, jotka ovat merkityksellisiä esitutkinnassa ja mahdollisessa jatkoprosessissa. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin varsinkin aiemmin katsottu, että ns. oikeusvoimavaikutus ei aiheuta sitä, että rikosjuttua käsittelevää tuomioistuinta sitoisi riita-asiain oikeudenkäynnissä annettu ratkaisu (esim. Tirkkonen; Suomen siviiliprosessioikeus II, 1977, s. 309).

Oikeusvoimavaikutuksesta ei ole säännöksiä ja oikeuskirjallisuudessa on esitetty toisensuuntaisiakin mielipiteitä (ks. esim. Lappalainen teoksessa Prosessioikeus s.624). Mikäli riita-asiassa annettu ratkaisu sitoisi rikosjuttua käsittelevää tuomioistuinta, riippuisi esimerkiksi sen arvioiminen, olisiko syytä epäillä rikosta (ja siten edellytyksiä esitutkintaan), riita-asiassa annetusta ratkaisusta silloin, jos kysymys olisi samoista tapahtumista.

Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole aiheellista tarkemmin käsitellä oikeusvoimaa koskevia hyvinkin monisyisiä ongelmia. Joka tapauksessa siviilioikeudellisilla ratkaisuilla on todistusvaikutus ja voi joskus olla hyvinkin aiheellista odottaa rikosasiaan liittyvien siviilioikeudellisten kysymysten ratkaisua, tapahtuipa tämä tuomioistuimessa tai muutoin. Tällöin on otettava huomioon erityisesti, kuinka pian ja kuinka tärkeää tietoa on saatavissa. Esitutkinta on kuitenkin suoritettava siten, että tutkittujen rikosten syyteoikeus ei

pääse tutkinnan aikana vanhentumaan ja syyttäjälle jää riittävä aika syyteharkinnan suorittamiseen. Siviilioikeudellisten kysymysten lainvoimainen ratkaisu voi viedä vuosia, jolloin mahdollisten rikosten syyteoikeudet voivat vanhentua. Tämä ei ole hyväksyttävä lopputulos.

Tässä tapauksessa apulaisvaltakunnansyyttäjä on todennut muun muassa seuraavaa. *"Mikäli henkilön oikeustoimikelpoisuudella on merkitystä epäiltyjen rikosten tunnusmerkistön mukaisuutta koskevassa oikeudellisessa arvioinnissa, kuuluu se esitutkinnassa mahdollisuuksien mukaan selvitettäviin seikkoihin. Käytännössä esitutkintaviranomainen ratkaisee, miten selvittäminen tapahtuu. Asiakirjojen perusteella on kuitenkin epäselvää, missä määrin pesänselvityksellä olisi saatavissa vainajan oikeustoimikelpoisuutta koskevaa olennaista näyttöä. Vainajan oikeustoimikelpoisuudella ei myöskään ole merkitystä kaikkien rikollisiksi epäiltyjen tekojen tunnusmerkistön mukaisuutta arvioitaessa. Lisäksi epäiltyjen rikosten tavallisten tekomuotojen syyteoikeudet vanhenevat vuoden 2007 keväällä. Näillä perusteilla katson, että esitutkinnan jatkaminen on perusteltua riippumatta pesänselvityksen tilasta tai perinnönjaon lainvoimaiseksi tulosta. Esitutkinta tulisi saattaa pikaiseen päätökseen."*

Voin yhtyä apulaisvaltakunnansyyttäjän esittämään.

Yhteenvetona totean, että esitutkinnan keskeyttämisen perusteista ei ole säädetty. Päätöstä tehtäessä on edellä kerrotusti punnittava useita eri tekijöitä ja niiden yhteisvaikutusta. Kysymys on osaksi myös tutkintataktiikasta, jonka arviointi ei lähtökohtaisesti kuulu laillisuusvalvojalle. Vaikka toisenkin suuntainen ratkaisu eli esitutkinnan jatkaminen olisi tässä tapauksessa ollut hyvin perusteltavissa, katson, etteivät tutkinnanjohtaja H ja kihlakunnansyyttäjä ole käyttäneet heille kuuluvaa harkintavaltaa tavalla, joka antaisi minulle aihetta muuhun kuin että kiinnitän heidän huomiotaan edellä esittämiini näkökohtiin.

Tältä osin totean lopuksi, että jos esitutkinta edellä kerrotun kaltaisista syistä keskeytetään, niin tästä on esitutkintalain 47 §:ssä säädetyllä tavalla ilmoitettava. Tässä tapauksessa näin onkin tehty. Kihlakunnansyyttäjä on useampaan otteeseen ilmoittanut keskeytyksen perusteista ja siitä, miksi hän ei määrää esitutkintaa jatkettavaksi, ainakin asianajaja C:lle. Tältä osin ei ole tullut esiin menettelyä, joka antaisi minulle aihetta arvosteluun.

- - -

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2.1 esittämäni näkökohdat esitutkintapäätöksen perustelemisesta rikoskomisario F:n tietoon. Lisäksi saatan edellä kohdassa 3.2.2.2 esittämäni käsitykset esitutkinnan keskeyttämisen perusteista ja toimivaltakysymyksestä rikosylikonstaapeli H:n, kihlakunnansyyttäjän sekä myös

poliisipäällikön tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Muihin toimenpiteisiin kantelut eivät anna aiheita.

- - -